

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Број: _____

Датум: _____

Београд, Господара Вучића бр. 50

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно-научног већа Факултета безбедности број 296/6 од 9.6.2022. године, именована је Комисија за оцену докторске дисертације кандидаткиње Адријане Грмуше под насловом „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, у следећем саставу:

1. др Зоран Кековић, редовни професор
2. др Бранислава Поповић-Ћитић, редовни професор
3. др Младен Милошевић, ванредни професор

Комисија је прегледала и проучила приложену докторску дисертацију, тако да на основу мишљења чланова Комисије Наставно-научном већу Факултета безбедности доставља:

**РЕФЕРАТ
О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ**

1. Основни подаци о кандидату

Кандидат Адријана Грмуша је рођена 08.08.1983. године у Смедереву, где је завршила Гимназију „Смедерево“. Основне студије завршила је на Факултету организационих наука 2008. године са просечном оценом 8,37. Мастер студије је завршила на Факултету организационих наука 2010. године, са просечном оценом 9,57. Специјалистичке академске студије је завршила на Факултету организационих наука 2013. године, са просечном оценом 10.

Академске 2013/2014. године кандидаткиња је уписала је докторске академске студије, студије наука безбедности на Факултету безбедности Универзитета у Београду. Положивши све испите и обавезе предвиђене наставним планом и програмом са просечном оценом 9,76, кандидаткиња Адријана Грмуша успешно је положила испит „Израда и одбрана пројекта докторске теме“, чиме је стекла услов (120 ЕСПБ), за пријаву теме докторске дисертације.

Од јуна 2012. године ради на Институту за политичке студије у Београду, где учествује на пројекту „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“, финансираном од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. У јулу 2016. године изабрана је у звање истраживача-сарадника. У оквиру свог научно-истраживачког рада објављивала је радове у научним часописима и учествовала на више научних конференција у земљи и иностранству.

Библиографија кандидата:

Кандидаткиња Адријана Грмуша је објавила радове у важнијим домаћим часописима и зборницима међународног значаја. Попис библиографских референци приказан је у наставку.

Рад у тематском зборнику међународног значаја [M14]

- Грмуша, А. & Младеновић, С. (2016). Положај и деловање Српског друштва Црвеног крста за време окупације Србије 1915-1918. године. У: Шуваковић, У. & Елезовић, Д. (уред.) (2016). *Век српске голготе (1915-2015)*, (стр. 197-215). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.

Рад у националном часопису међународног значаја [M24]

- Грмуша, А. (2020). Партиципација родитеља у превенцији и сузбијању школског и вршњачког насиља - међународна искуства и искуство у Србији. *Српска политичка мисао*, 69(3/2020), 215-242.
- Грмуша, А. (2016). Сложеност одређења електронског вршњачког насиља као феномена савременог друштва. *Српска политичка мисао*, 51 (1/2016), 325-343.
- Грмуша, А. & Стојадиновић, М. (2014). Медијско извештавање током предизборне кампање: парламентарни избори у Србији 2014. године. *Српска политичка мисао*, 46(4), 317-330.

Саопштење са међународног скупа штампано у целини [M33]

- Vukčević, D. M. & Grmuša, A. (2015). The European Union and strategic mobility in crisis management. In: Tatalović, S. (Ed.) (2015). *Crisis Management Day*. Velika Gorica: University of Applied Sciences, pp. 511-520.
- Vukčević, D. M. & Grmuša, A. (2014). Challenges of effective multilateralism: the cooperation between EU and UN in crisis management. In: Tatalović, S. (Ed.) (2014). *Crisis Management Day*, Velika Gorica: University of Applied Sciences, pp. 87-98.
- Todorovic, J. & Grmusa, A. (2014). Qualified majority voting vis-a-vis consensus in the EU's Council of Ministers. In: *Proceedings of the 9th Annual South-East European Doctoral Student Conference (DSC2014)*. Thessaloniki: University of Sheffield International Faculty, pp. 644-653.

Рад у врхунском часопису националног значаја [M51]

- Грмуша, А. (2015). Српско Друштво Црвеног крста у ратовима за ослобођење Србије од 1876. до 1918. године. *Национални интерес*, 23(2/2015), 201-217.
- Тодоровић, Ј. & Грмуша, А. (2014). Имплементација еколошке политике органа локалне самоуправе Србије у процесу евроинтеграција. *Политичка ревија*, 39 (1/2014), 97-112.

Рад у тематском зборнику националног значаја [M44]

- Грмуша, А. (2018). Делотворност видео-надзора у превенцији и сузбијању вршњачког насиља у школама. У: Липовац, М., Станаревић, С., & Кешетовић, Ж. (уред.) (2018). *Безбедност у образовно-васпитним установама и видео-надзор* (стр. 61-79). Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.

Објављени прикази

- Грмуша, А. (2019). [Приказ књиге *Позитивна школска клима: елементи, принципи и модели добре праксе*, Б. Поповић Ћитић, & С. Ђурић], *Политичка ревија*, 62(4/2019), 273-249.

- Грмуша, А. (2017). [Приказ књиге, *Вршњачко насиље: Нове перспективе растућег проблема*, D. Durpег], *Српска политичка мисао*, 56(2/2017), 303-306.
- Грмуша, А. (2015). [Приказ књиге, *Климатске промене и политика*, Р. Кејген], *Српска политичка мисао*, 48 (2/2015), 379-384.
- Грмуша, А. (2014). [Приказ књиге, *Будућност моћи*, Ц. С. Нај], *Политика националне безбедности*, 6 (1/2014), 141-144.
- Грмуша, А. (2014). [Приказ књиге, *Глобални ислам*, Х. Ф. Алам], *Политика националне безбедности*, 7 (2/2014), 157-160.
- Грмуша, А. (2014). [Приказ књиге, *Повратак историје и крај снова*, Р. Кејген], *Политичка ревија*, 40 (2/2014), 287-290.
- Грмуша, А. (2013). [Приказ књиге, *Поимање медија и политике: пет принципа политичке комуникације*, Г. Волфсфелд], *Српска политичка мисао*, 40 (2/2013), 229-234.

Одлуком Наставно-научног већа Факултета безбедности број 102/28 од 23.02.2017. године именована је Комисија за оцену научне заснованости теме докторске дисертације (у даљем тексту Комисија) кандидаткиње Адријане Грмуше под насловом: „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, у следећем саставу:

1. Проф. др Слађана Ђурић, председник
2. Проф. др Зоран Кековић, члан
3. Доц. др Светлана Станаревић, члан
4. Доц. др Младен Милошевић, члан
5. Проф. др Бранислава Поповић-Ћитић, члан

Комисија је проучила и прегледала пријаву кандидаткиње те је на основу приложених материјала и проученог пројекта докторске дисертације једногласно усвојила извештај о оцени научне заснованости, па је 9.3.2017. године предложила Наставно-научном већу Факултета безбедности да прихвати тему и одобри израду докторске тезе кандидаткињи Адријани Грмуши под насловом „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, као и да именује ментора. Комисија је том приликом за ментора предложила проф. др Слађану Ђурић. Наставно-научно веће Факултета безбедности је на седници одржаној 4.4.2017. донело одлуку којом се усваја извештај Комисије за оцену научне заснованости теме докторске дисертације и именовало проф. др Слађану Ђурић за ментора. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је сагласност број 61206-1496/2-17 на одлуку Наставно-научног већа Факултета безбедности, на седници одржаној 30.5.2017. године.

Тема докторске дисертације кандидаткиње Адријане Грмуше припада научној области наука безбедности и ужој научној области студија безбедности. Докторска дисертација је написана на 176 страна, од којих је 147 страна основног текста, док остатак чине списак библиографских јединица, прилози, биографија кандидаткиње и неопходне изјаве. Докторска дисертација обухвата следеће целине: Увод, Теоријски део (Феномен вршњачког насиља, Школа као друштвена организација, Безбедносни ризици у организацији), Истраживачки део (Предмет, варијабле и истраживачка питања, Методолошки оквир истраживања, Резултати истраживања, Дискусија) и Закључна разматрања. Текст дисертације је додатно аргументован табелама (49), графиконима (2) и дијаграмима (2) чија је сврха једноставнији и јаснији визуелни приказ представљених података. У завршном делу је приложен и списак коришћене литературе који обухвата 305 јединица библиографске грађе и интернет извора,

претежно научних чланака, монографија и званичних докумената. На крају дисертације, кандидаткиња је уврстила прилоге који су генерисани током реализованог истраживања и то: Упитник за ученике средњих школа о вршњачком насиљу, Протокол процене физичко-техничког аспекта безбедности школе и Водич за разговор са члановима Тима за заштиту.

Дисертација је у погледу форме и садржаја написана и форматирана у складу са стандардима успостављеним Правилником о докторским студијама на Универзитету у Београду, као и Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду, усвојеним 2019. године. Дисертација је писана у А4 формату, фонтом Times New Roman, у величини 12 типографских тачака. Маргине су 20mm, а проред основног текста подешен на 1 ред. Дисертација садржи све захтеване елементе, у које спадају насловна страна на српском језику, затим насловна страна на енглеском језику, страница са информацијама о ментору и члановима комисије за одбрану дисертације, странице са подацима о дисертацији на српском и енглеском језику, садржај, текст тезе са поглављима, списак литературе, прилоге, биографију кандидаткиње, изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Узимајући у обзир важност школе као једне од најзначајнијих друштвених организација, као и резултате многобројних студија који указују да безбедна школа представља неопходан предуслов за остваривање њених образовних и васпитних функција, јасно је да занемаривање безбедносних ризика са којима се школа суочава доводи у неизвесност остваривање њених циљева. Кандидаткиња истиче да се управљање безбедносним ризицима у школи намеће као апсолутни услов за функционисање школе као првенствено образовно-васпитне установе. Полазећи од теорије управљања безбедносним ризицима у организацији, и ослањајући се на синтезу теоријских разматрања о вршњачком насиљу, као и на богата искуства у превенцији и сузбијању вршњачког насиља у школама, кандидаткиња наводи да предмет докторске дисертације обухвата безбедносни контекст средњих школа у којима се испољава вршњачко насиље, природу и интензитет вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама, и третман вршњачког насиља у средњим школама.

Наиме, како кандидаткиња шире образлаже, први елемент предмета истраживања – безбедносни контекст средњих школа у којима се испољава вршњачко насиље укључује две димензије. Реч је о физичко-техничком и социјално-психолошком безбедносном контексту средњих школа. У одређењу садржаја физичко-техничког безбедносног контекста, кандидаткиња узима у обзир географско-урбанистички положај школе, систем физичког обезбеђења школе са његовим физичко-техничким капацитетима, кадровским капацитетима и безбедносним процедурама. Социјално-психолошки безбедносни контекст кандидаткиња сагледава кроз однос међу ученицима, однос између ученика и наставника, ставове ученика о одобравању насилног понашања и перцепцију нивоа безбедности у школи.

Кандидаткиња наводи да се други елемент предмета истраживања односи на природу и интензитет вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама. Природу вршњачког насиља кандидаткиња анализира кроз распрострањеност облика вршњачког насиља – изложеност и испољавање физичког, вербалног (психичког), релационог (социјалног) и електронског вршњачког насиља, дистрибуцију улога у вршњачком насиљу, карактеристике насилника према узрасту, полу и бројности, најчешће место и време изложености вршњачком насиљу, начине реаговања ученика у случајевима вршњачког и начин реаговања запослених у школи у

случајевима вршњачког насиља. Интензитет вршњачког насиља кандидаткиња сагледава кроз степен распрострањености вршњачког насиља у школи, који може бити висок или низак.

Коначно, кандидаткиња упућује да трећи елемент предмета истраживања – третман вршњачког насиља у средњим школама, подразумева садржаје и начине примене мера превенције и сузбијања вршњачког насиља које постоје у оквиру образовно-васпитног система Србије. Третман вршњачког насиља кандидаткиња разматра кроз физичке мере превенције и интервенције у случајевима вршњачког насиља, стручно усавршавање запослених у вези са вршњачким насиљем, информисање ученика и родитеља о феномену вршњачког насиља, функционисање система за заштиту од насиља, законске мере сузбијања вршњачког насиља и сарадњу школе са окружењем у третману вршњачког насиља.

Како би пружиала увид у досадашња истраживања која се односе на претходно дефинисан предмет истраживања и тиме показала повезаност са постојећим корпусом знања у датој области, кандидаткиња даје синтетички преглед главних налаза тих истраживања, као и преглед коришћених истраживачких процедура. У складу са теоријским поставкама и дефинисаним предметом и варијаблама, кандидаткиња наводи да истраживање има двоструки циљ. С једне стране, циљ подразумева научну дескрипцију и експликацију природе и интензитета вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама. С друге стране, циљ подразумева научну дескрипцију и експликацију сличности и разлика између школа са ниским и високим степеном распрострањености вршњачког насиља у погледу безбедносног контекста и начина на који се вршњачким насиљем управља применом постојећих мера третмана.

У основи, ово истраживање има карактер комплементарног истраживања. У његовој реализацији примењене су методе оба методолошка приступа – методе и технике како квалитативне, тако и квантитативне истраживачке традиције. Према циљном усмерењу, у њему доминирају специфичности дескриптивног, али и експликативног истраживања. У анализи, интерпретацији и дискусији резултата истраживања, примењена је стратегија компаративног проучавања – упоређивани су налази добијени у школама са ниским и високим степеном вршњачког насиља.

3. ИСТРАЖИВАЧКА ПИТАЊА

У складу са дефинисаним предметом и постављеним циљевима, истраживање кандидаткиње Адријане Грмуше је фокусирано на одговоре на три истраживачка питања која се односе на следеће теме: главне одлике вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама, главне одлике безбедносног контекста средњих школа у којима се испољава вршњачко насиље као безбедносни ризик, главне одлике везе између безбедносног контекста средњих школа и степена распрострањености вршњачког насиља, као и садржај мера превенције и сузбијања вршњачког насиља у средњим школама са ниским и високим степеном вршњачког насиља.

Истраживачко питање 1. - Које су карактеристике феномена вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама?

Ово истраживачко питање се односи на процену вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњој школи.

Истраживачко питање 2. - Каква је веза између безбедносног контекста средњих школа и степена распрострањености вршњачког насиља?

Ово истраживачко питање се односи на процену физичко-техничког и социјално-психолошког безбедносног контекста средње школе.

Истраживачко питање 3. - *Које су карактеристике третмана вршњачког насиља у школама са ниским и високим степеном вршњачког насиља?*

Ово истраживачко питање се односи на процену третмана вршњачког насиља и утврђивање разлика у примени мера превенције и сузбијања вршњачког насиља између школа са високим и ниским степеном распрострањености вршњачког насиља.

У основи, постављена истраживачка питања се заснивају на искуственој аргументацији, а главни налази су изведени анализом добијене емпиријске грађе што је омогућило ваљану контекстуализацију налаза са постојећим сазнањима у истраживаној области.

4. КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Већ из структуре докторске дисертације је видно да је кандидаткиња обухватила све теме значајне за осветљавање и објашњење феномена вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама. Структура по поглављима указује на подесну рашчлањеност и прегледност материјала који је изложен. Докторска дисертација кандидаткиње Адријане Грмуше садржи уводна разматрања, седам поглавља у којима су изложени аспекти дефинисаног предмета и резултати истраживања добијени применом предвиђеног теоријског-методолошког оквира, као и закључна разматрања.

У *Уводу* докторске дисертације кандидаткиња излаже одабрану истраживачку проблематику уз навођење разлога за одабир истраживачког проблема, актуелности и значаја истраживања вршњачког насиља за креирање стратегија унапређења безбедности школе као основном предуслову њене образовно-васпитне функције. У овом делу дата је назнака теоријских основа за проучавање одабраног феномена и кратак приказ контекста у који је смештено истраживање. Поред тога, указано је на допринос истраживања вршњачког насиља у средњим школама у продубљивању и проширивању фонда научног сазнања о појави вршњачког насиља, као и на допринос изради шире друштвене стратегије за смањење вероватноће испољавања ризика од појаве вршњачког насиља у Србији.

У оквиру *Теоријског дела* докторске дисертације, на основу богате грађе научних и стручних часописа, зборника и монографија, кандидаткиња анализира три кључна појма овог рада, као и њихове узајамне односе. Кључни појмови, прецизно дефинисани – на теоријској и операционалној равни, су вршњачко насиље, школа као друштвена организација и безбедносни ризици у организацији. Сваком од ова три кључна појма посвећено је по једно поглавље теоријског дела. Након разматрања академске грађе у оквиру посебних сегмената, чији садржај прати аспекте сагледавања ових појмова, на крају сваког поглавља су изнети главни закључци разматрања.

У првом поглављу – *Феномен вршњачког насиља* представљена су три аспекта појма вршњачког насиља. У оквиру првог аспекта, који се односио на само одређење појма вршњачког насиља, приказани су терминолошки проблеми његовог одређења и проблеми у дефинисању конкретних показатеља према којима би одређено понашање могло да се окарактерише као вршњачко насиље. Поред тога, у оквиру овог аспекта разматрања појма вршњачког насиља, изложени су класификација и опис облика вршњачког насиља, као карактеристике ученика који су укључени у насилну вршњачку интеракцију. У оквиру другог аспекта, који се односи на карактеристике вршњачког насиља, анализирана је до сада прикупљена истраживачка грађа у вези са

распрострањеношћу, учесталосту, местом и временом најчешћег испољавања вршњачког насиља, начином на који ученици на њега реагују, као и најзначајнијим последицама вршњачког насиља по психо-физички развој ученика и образовно-васпитне циљеве школе. У оквиру трећег аспекта, који се односи на елементе делотворног третмана вршњачког насиља, представљена је анализа физичко-техничких и социјално-психолошких мера, стратегија и програма, улоге наставника и значаја сарадње школе са родитељима, полицијом, локалном самоуправом и центрима за социјални рад. Поред тога, у оквиру овог аспекта изложене су и главне одлике модела третмана вршњачког насиља који је развијен у Србији.

У другом поглављу – *Школа као друштвена организација* разматране су суштинске карактеристике школе као примера друштвених организација које су дефинисане као сложени и циљно усмерени социјални системи са уређеном структуром. Сходно томе, анализирани су конститутивни елементи и димензије организације, при чему је њихов садржај, конципиран у оквирима организационих теорија, разматран на примеру школе као организације. Такође, истакнуте су кључне специфичности средњих школа, како у начелу, тако и у оквирима образовно-васпитног система Србије.

У трећем поглављу – *Безбедносни ризици у школи* сагледани су безбедносни ризици са којима се суочава школа као друштвена организација, као и релевантни теоријски оквири за њихово изучавање. На почетку овог поглавља дато је појмовно одређење ризика у ширем и ужем смислу, као и појмовно одређење безбедносних ризика као њихове посебне врсте. У оквиру тога су анализирани појам и врсте безбедносних ризика који су специфични за школу, при чему је истакнуто вршњачко насиље као најзначајнији безбедносни ризик у школи. У погледу теоријских оквира сагледаване су главне поставке теорије управљања безбедносним ризицима у организацији, теорије сломљених прозора и стратегије нулте толеранције, и образложене могућности за примену ових теорија у истраживању вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњим школама. Имајући у виду поставке и домете наведених теоријских оквира за изучавање безбедносних ризика у школи, наглашено је да се у дисертацији вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама разматра сходно поставкама теорије управљања безбедносним ризицима у организацији.

У оквиру *Истраживачког дела* докторске дисертације, кандидаткиња најпре, ослањајући се на главне поставке теорије управљања безбедносним ризицима у организацији, дефинише предмет и циљ свог истраживања и одговарајуће истраживачке варијабле и образлаже избор мултиметодског истраживачког приступа. Кроз организацију истраживања у три фазе, кандидаткиња даје приказ коришћених метода за прикупљање, документовање и анализу податка, као и главних карактеристика узорка школа, ученика и чланова Тимова за заштиту.

У четвртном поглављу – *Предмет, варијабле и истраживачка питања* дефинисан је предмет истраживања и представљене операционализоване истраживачке варијабле у складу са теоријом управљања безбедносним ризицима у организацији, и у складу са синтезом теоријских разматрања о вршњачком насиљу. Потом, у складу са теоријским поставкама и дефинисаним предметом и варијаблама, изложена су три истраживачка питања.

У петом поглављу – *Методолошки оквир истраживања* образложен је избор мултиметодског истраживачког приступа, временског и просторног оквира истраживања, извора података и структуре узорка, метода и инструмената за прикупљање податка и главних техника обраде података. За просторни оквир истраживања изабране су средње школе на подручју Београдског статистичког

региона, а временски простор је омеђен на период целе школске 2019/2020 године. Након тога, пружен је детаљан опис начина на који је дефинисан узорак школа, а који обухвата 19 средњих школа, као и главне карактеристике узорка. У складу са досадашњим искуствима у научном истраживању вршњачког насиља и сходно дефинисаним истраживачким варијаблама и постављеним истраживачким питањима, детаљно су образложени методи квантитативне и квалитативне истраживачке традиције и одговарајући инструменти неопходни за прикупљање података.

У шестом поглављу – *Резултати истраживања* су, у оквиру три целине, саопштени резултати комплементарног истраживања предметно усмереног ка процени вршњачког насиља као безбедносног ризика, безбедносног контекста школе и третмана вршњачког насиља. У првој целини су изложени резултати истраживања који се односе на природу и интензитет вршњачког насиља, при чему се природа вршњачког насиља сагледавала на нивоу ученика, а интензитет на нивоу школе. Природа вршњачког насиља је детаљно образложена подацима добијеним испитивањем распрострањености облика вршњачког насиља, дистрибуције улога у вршњачком насиљу, карактеристика насилника према узрасту, полу и бројности, најчешћег места и времена изложености вршњачком насиљу, начин реаговања ученика у случајевима вршњачког и начина реаговања запослених у школи у случајевима вршњачког насиља. Интензитет вршњачког насиља је анализиран путем степена распрострањености вршњачког насиља у школи, који може бити висок или низак. У другој целини приказани су налази истраживања који се односе на физичко-технички и социјално-психолошки безбедносни контекст школе. У трећој целини су приказани резултати истраживања који се односе на прописани садржај мера превенције и сузбијања вршњачког насиља, организациони потенцијал школе да организује и реализује конкретне активности примене мера, као и разлике у вези са начином примене мера између школа са ниским и високим степеном распрострањености вршњачког насиља.

У оквиру седмог поглавља – *Дискусија* приказана је свеобухватна дискусија добијених резултата истраживања и то у контексту њиховог довођења у везу са дефинисаним предметом давањем одговора на три истраживачка питања. У овом поглављу излагање је систематизовано у три целине које обухватају: процену вршњачког насиља као безбедносног ризика у средњој школи, процену безбедносног контекста средње школе и његове везе са степеном распрострањености вршњачког насиља и процену третмана вршњачког насиља у школама са ниским и високим степеном вршњачког насиља. Свака целина представља рекапитулацију главних резултата овог истраживања, а у оквиру прве целине је извршено поређење са главним резултатима претходних истраживања у овој области, са посебним освртом на резултате који указују на сличности и разлике између основних и средњих школа у Србији у погледу карактеристика феномена вршњачког насиља.

У *Закључку* су сумирани закључци који проистичу из садржаја теоријског и истраживачког дела. На основу разматрања у оквиру теоријског дела изложени су закључци у вези са феноменом вршњачког насиља, школом као друштвеном организацијом и безбедносним ризицима у организацији тј. школи. С друге стране, на основу садржаја истраживачког дела, који је сагледаван кроз дефинисани предмет, истраживачка питања, методолошки оквир, резултате истраживања и њихову дискусију, изведени су закључци у погледу очекиваног научног и друштвеног доприноса. На крају докторске дисертације је пружен увид у списак коришћене литературе и дат је попис прилога који су генерисани током реализованог истраживања.

5. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Вршњачко насиље представља озбиљан социјетални проблем који је присутан у школама широм света и који се одвија свакодневно остављајући значајне дугорочне последице на ученике. Резултати емпиријских истраживања спроведених у школама развијених земаља света, посебно у Европи и САД, указују на широку распрострањеност, дуготрајност и континуитет у испољавању вршњачког насиља. Истраживање вршњачког насиља као безбедносног ризика вишеструко доприноси унапређивању безбедности школе, што је основни предуслов остваривања васпитних и образовних функција школе, као и креирању смерница за борбу против вршњачког насиља. С тим у вези, кандидаткиња истиче да се очекивани резултати овог истраживања односе на пружање научног доприноса продубљивању и проширивању фонда научног сазнања о феномену вршњачког насиља, његовим узроцима и последицама, као и начину смањења његове распрострањености и уклањању узрока који до њега доводе.

Научни допринос се огледа у три аспекта. Први аспект представља проверу експланаторног потенцијала теорије управљања безбедносним ризицима у организацијама у истраживању вршњачког насиља. У истраживању вршњачког насиља, које је за потребе овог рада реализовано у средњим школама образовно-васпитног система Србије, теорија управљања безбедносним ризицима је показала значајан експланаторни потенцијал. Применом три фазе управљања безбедносним ризиком у организацији омогућено је детаљно сагледавање карактеристика вршњачког насиља које, у суштини, одражавају опште стање у самој школи тј. зависе од карактеристика њеног организационог и безбедносног контекста. Примена процене ризика као централне фазе управљања безбедносним ризиком у организацији омогућила је детаљну идентификацију, анализу и евалуацију појединачних карактеристика феномена вршњачког насиља као што су распрострањеност његових облика, карактеристике и дистрибуција улога учесника у насилној вршњачкој интеракцији, најчешће место и време одвијања насиља, начин реаговања учесника, како оних који су били изложени насиљу, тако и оних који су се нашли у улози посматрача, као и начина реаговања запослених у школи. С тим у вези, примена анализе ризика је омогућила да се феномен вршњачког насиља разложи на сегменте које је могуће и квантитативно изразити, а да се не изгуби из вида његова целина. Утврђивање организационог и безбедносног контекста школе омогућило је да се вршњачко насиље не истражује као изолована појава, већ да се доведе у везу са организационим капацитетима школе да применом физичко-техничких и социјално-психолошких мера пружи одговарајући ниво безбедности ученицима и запосленима. Разматрање превентивних и интервентних мера у оквиру третмана, а посебно проблема у њиховој примени који су утврђени у школама, омогућило је разумевање главних изазова који се постављају пред школе у њиховом суочавању са проблемом вршњачког насиља. Комбиновање резултата, који су добијени применом све три фазе управљања безбедносним ризиком у организацији, омогућило је компарацију школа са високим и ниским степеном распрострањености вршњачког насиља, на основу чега је могуће изводити закључке о карактеристикама школа које се могу узети као елементи делотворног модела третмана вршњачког насиља, како на нивоу појединачних школа, тако и на системском нивоу.

Други аспект научног доприноса се односи проверу у којој мери се постојећа сазнања и закључци у вези са вршњачким насиљем, који су засновани на резултатима истраживања реализованих у школама у иностранству, могу применити и на средње школе у Србији, и које су њихове специфичности с тим у вези. Са новим подацима, прикупљеним у емпиријском истраживању, овај рад омогућава увид у садашње стање и

тенденције развоја феномена вршњачког насиља у средњим школама у Србији. Компарацијом резултата, добијених истраживањем школа у Србији, са постојећим увидима и налазима, могуће је донети закључке о сличностима карактеристика феномена вршњачког насиља у школама у Србији и другим државама, али и њиховим специфичностима, што је од кључног значаја за креирање делотворних стратегија превенције и сузбијања вршњачког насиља. У том смислу, резултати овог истраживања указују да вршњачко насиље у средњим школама у Србији у значајној мери показује исте карактеристике које су већ утврђене у школама у иностранству. Вршњачко насиље не зависи од типа насиља у коме се школа налази. У насилној интеракцији има више жртава него насилника, а најмање има насилника-жртава. Вербално насиље је најраспрострањенији облик вршњачког насиља, како у погледу изложености, тако и у погледу испољавања. Насиље се најчешће дешава у оквиру истог пола, мада га у већој мери испољавају дечаци него девојчице. Насилна вршњачка интеракција се најчешће одвија на појединачном нивоу или нивоу мале групе, на местима и у време са ниским степеном надзора наставника. Ученици који су изложени насиљу показују широк спектар реакција, које се крећу између два екстрема – трпети насиље и о томе никоме не говорити и узвратити насиље самостално или уз помоћ других. Притом, мали број ученика тражи помоћ одраслих. Поред заједничких карактеристика, у средњим школама у Србији су утврђене и одређене специфичности, и то у погледу везе између распрострањености вршњачког насиља и пола и узраста ученика. Истраживања реализована у иностранству најчешће показују да дечаци у већој мери испољавају насиље, као и да су му у већој мери изложени. Када је реч о испољавању, стање је исто и у средњим школама у Србији. Међутим, када је реч о изложености, у средњим школама у Србији је стање другачије – девојчице су у нешто већој мери изложене вршњачком насиљу. У погледу везе између распрострањености вршњачког насиља и узраста ученика, у школама у иностранству постоје две тенденције. С једне стране, изложеност опада са узрастом, док са друге, испољавање са узрастом расте до одређеног разреда, након чега почиње да опада. Међутим, овакве тенденције нису утврђене у средњим школама у Србији. С једне стране, утврђено је да изложеност са узрастом расте, док са друге, није утврђена веза између испољавања вршњачког насиља и узраста. Како би се установило да ли утврђене специфичности проистичу из ограничења конкретног узорка, или ипак представљају трајнију карактеристику вршњачког насиља у средњим школама у Србији, кандидаткиња наводи да су неопходна даља истраживања.

Трећи аспект научног доприноса се односи на утврђивање сличности и разлика у погледу карактеристика феномена вршњачког насиља између основних и средњих школа у Србији. У том смислу, кандидаткиња је издвојила и анализирала кључне карактеристике феномена вршњачког насиља у средњим школама, а затим их упоредила са карактеристика феномена вршњачког насиља у основним школама. Кандидаткиња је указала на то да у оба типа школа распрострањеност вршњачког насиља не зависи од типа насиља у коме се школа налази, вербално насиље је најзаступљенији облик, како у погледу изложености, тако и у погледу испољавања, а дечаци у већој мери испољавају насиље него девојчице. Када је реч о разликама, прво се мора констатовати да је степен распрострањености вршњачког насиља значајно нижи у средњим школама у односу на обе вредности које су утврђене у основним школама. У основним школама није утврђена веза између изложености вршњачком насиљу и пола ученика, док у средњим школама јесте и то да су девојчице у већој мери изложене него дечаци. Када је реч о вези између распрострањености вршњачког насиља и узраста ученика, у основним школама са узрастом расте испољавање, а опада изложеност. Међутим, у средњим школама веза између испољавања вршњачког

насиља и узраста није утврђена, али је утврђено да са узрастом расте изложеност. Иако се и у средњим и у основним школама релативно мали број ученика обраћа за помоћ одраслима, пре свега запосленима у школи, тај број је ипак већи у средњим школама. Кандидаткиња наглашава да истраживања у којима су утврђене ове карактеристике нису имала исти методолошки оквир. Сходно томе, кандидаткиња сматра да су, у циљу подробне анализе сличности и разлика карактеристика вршњачког насиља између основних и средњих школа у Србији, неопходна даља истраживања.

6. ЗАКЉУЧАК

На основу увида у завршену докторску дисертацију кандидаткиње Адријане Грмуше „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, Комисија констатује да је кандидаткиња успешно обрадила постављену тему. Предмет и циљеви истраживања су адекватно постављени, теоријски и методолошки оквир рада кохерентни и утемељени на релевантним научним достигнућима и савременој емпиријској пракси. Кандидаткиња је следила одобрену структуру на коју је сагласност дало Наставно-научно веће Факултета безбедности и Стручно веће Универзитета у Београду.

Докторска дисертација „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, представља савремен, актуелан, релевантан и оригиналан допринос фонду знања из уже научне области студија безбедности, како у домену научног сазнања, тако и у истраживачкој пракси. Фокусираност истраживачког захвата, обим коришћене литературе и секундарних извора, али првенствено добијени налази емпиријског истраживања, опис проучаваних феномена, понуђена објашњења у вези са студијом случаја и изведени закључци, ову дисертацију квалификују као пример другим истраживачима који ће се бавити овим темама из области студија безбедности.

На основу наведеног, имајући у виду квалитет, значај, добијене резултате и остварени научни допринос, Комисија даје позитивну оцену докторске дисертације и Наставно-научном већу Факултета безбедности Универзитета у Београду

ПРЕДЛАЖЕ

да прихвати позитивну оцену докторске дисертације кандидаткиње Адријане Грмуше, под насловом „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, и одобри јавну одбрану.

У Београду, 16.6.2022.

Чланови комисије:

Проф. др Зоран Кековић, председник
Факултет безбедности Универзитета у Београду

Проф. др Младен Милошевић, члан
Факултет безбедности Универзитета у Београду

Проф. др Бранислава Поповић-Ћитић, члан
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Универзитета у Београду